

Problémom nie sú muži, ale ľudia¹

<https://doi.org/10.34739/clit.2023.17.01>

It's humans, not men, that are the problem here

Abstract: The concepts of gender, gender role, gender identity, gender stereotypes, and the relationships between them are explained in the introduction of the study. The main topic is focused on essays about the relationship between masculinity and femininity, its genesis, and consequences in the contemporary life authored by the professor of ancient history at the University of Cambridge Mary Beard, the French writer Michel Houellebecq, and Jessa Crispin, the editor-in-chief of Bookslut. The essays resolve male-female power relations differently. Mary Beard offers the concept of over-gender, i.e. universality freed from the conditioning of gender identity. Michel Houellebecq dreams about human cloning and creating a new nature based on a single law, which is the moral law. Jessa Crispin prefers the world of equality based on humanity, built on the ruins of patriarchy, and shared by all people without distinction.

Keywords: gender, gender role, gender identity, gender stereotypes, masculinity, femininity, Mary Beard, Michel Houellebecq, Jessa Crispin

Úvod štúdie je venovaný pojmom rod, rodová rola, rodová identita, rodový stereotyp. Ide o ich základné definície bez snahy problematizovať terminologický diskurz, ale s cieľom pomenovať kauzálne vzťahy medzi jednotlivými pojmami a upozorniť na známe dôsledky v podobe stereotypov a vejára ďalších dôsledkov, ku ktorým rodové stereotypy vedú. Cieľom úvodu je nielen vymedziť pojmový aparát a príčinnno-dôsledkové vzťahy, ale aj zopakovať hlavné opory formujúce maskulinitu a feminitu, keďže práve na rodové súperenie sa upriamuje pozornosť jadra štúdie. Sa-mozrejme, textov venujúcich si rôznym aspektom maskulinity a feminity

¹ Názov prevzatý z diela Jessy Crispinovej *Prečo nie som feministka*, citovaná veta je na s. 57 slovenského prekladu vydaného v roku 2018, preklad Aňa Ostrihoňová, v origináli sa nachádza tiež na s. 57.

a ich vzájomnému vzťahu je veľa, v nasledovných riadkoch sa pozornosť upriamuje primárne na tri zbierky esejí.

Mary Beard je profesorka antickej histórie na Univerzite v Cambridgei a v rámci série zimných prednášok London Review of Books v Britskom múzeu hovorila na dve témy, v roku 2014 predniesla *Oh Do Shut Up, Dear!*, ktorej názov odkazuje na premiéra Davida Camerona, ktorý slová *Calm down, dear!* adresoval kolegyni v poslaneckej snemovni Angele Eagleovej a okamžite bol za ne kritizovaný ako za prejav sexistického ponižovania². O tri roky neskôr predniesla prednášku s názvom *Women in Power: from Medusa to Merkel*. V roku 2020 vydalo vydavateľstvo Inaque zbierku jej esejí pod názvom *Ženy a moc*.

Jessa Crispin je šéfredaktorka *Bookslutu*, literárna kritička a spisovateľka. Napísala *My Three Dads* (2022) s podtitulom *Patriarchy on the Great Plains*, v ktorej sa prelínajú jej spomienky na rodný Kansas s úvahami nad históriou útlaku a kontroly, a memoáre *The Dead Ladies Project* s podtitulom *Exiles, Expats, and Ex-Countries* (2015), v ktorej sa venuje ženám cestovateľkám. Naša pozornosť sa sústreďí na v poradí druhú Crispinovej knihu, ktorá vyšla aj v slovenskom preklade v roku 2018 pod názvom *Prečo nie som feministka*.

Michel Houellebecq patrí medzi najkontroverznejších súčasných francúzskych spisovateľov a svetovo ho preslávila najmä jeho prozaická tvorba. V roku 2022 vyšiel nateraz jeho posledný, ôsmy román *Anéantir*. Okrem toho sa bohato venuje aj poézii a esejam, ktoré publikuje v rôznych francúzskych časopisoch; z nich niektoré vyšli aj knižne. Nás zaujíma zbierka esejí, ktorá vyšla v roku 2023 pod názvom *Zostať nažive / Lanza-rote a iné texty*.

Všetky tri zbierky esejí spomenutých autoriek a autora vyšli v slovenských prekladoch v rozmedzí piatich rokov (2018, 2020, 2023), možno ich preto pokladať za aktuálne. Zároveň Beardovej a Crispinovej eseje skúmajú maskulínny a feminínny svet, Beard zdôvodňuje súčasnú podobu antikou, takpovediac koreňmi západnej civilizácie. Crispin sa vyrovnáva s dejinami feminizmu, s jeho podobami aj ideovými deformáciami.

² Z mnohých reakcií napríklad Patrick Wintour, *Labour fury as David Cameron tells Angela Eagle: 'Calm down, dear'*, *Guardian*, dostupné na: <https://www.theguardian.com/politics/2011/apr/27/david-cameron-calm-down-dear>. Alebo: *Is 'calm down, dear' really so offensive?*, *Independent*, dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/is-calm-down-dear-really-so-offensive-2276389.html>.

Houellebecq v niektorých svojich esejach ironizuje feministické hnutie a niektoré jeho predstaviteľky a najmä vo svojej románovej tvorbe moduluje smutné, stratené existencie západnej maskulinity.

Všetkých troch možno pokladať za dôležité súčasne hlasy skúmanej témy, preto je cieľom jadra štúdie predstaviť ich esejisticky sformulované hlavné myšlienky, týkajúce sa mužsko-ženského sveta a súperenia, a predovšetkým poukázať na riešenia, ktoré navrhujú v záujme zníženia rodového napätia, eliminácie rodových rol a s nimi spojených stereotypov.

Simone de Beauvoir, spisovateľka, filozofka, obhajkyňa ľudských práv, povedala: „Nerodíme sa ženami, stávame sa nimi.. Analogicky má výpoveď platnosť, aj keď hovoríme o mužoch. Samozrejme, rodíme sa s biologickými znakmi, ktorým petrifikovane prislúcha označenie dievča alebo chlapec, ale novorodenec v niekoľkých prvých mesiacoch nemá o tejto kategórii žiadne povedomie. Ak by novorodenec vyrastal len v skupine novorodencov, postrehol by základnú anatomickú odlišnosť, avšak nedokázal by jej pripísať hodnotu ani význam. Že sa tak deje, súvisí s tým, že novorodenec vyrastá v skupine starších jedincov, v ktorej sa okrem iného formuje aj jeho identita. Najskôr ako identita biologická, pohlavie mužské alebo ženské, ale omnoho intenzívnejšie ako identita rodová.

Rod sa ako naučený a kultúrne akceptovaný spôsob správania, vystupovania a vôbec všetkých prejavov žien a mužov historicky mení a má rôzne prejavy – tak v rámci jednotlivých kultúr, ako aj medzi kultúrami. Je to spoločensky utváraná kategória, ktorá vzniká v kontexte určitej spoločenskej, kultúrnej a ekonomickej štruktúry. Odovzdáva sa a reprodukuje sa procesom sociálneho učenia. Označuje odlišné postavenie žien a mužov v sociálnych a mocenských vzťahoch, ktoré nie sú dôsledkom biologických, fyziologicko-anatomických odlišností. Rod je sociálnou konštrukciou, ku ktorej sa viažu pripisované alebo očakávané sociálne roly, správanie, ale aj predsudky, stereotypy, hodnotenia a sebahodnotenia, predstavy o tom, čo je a čo nie je pre ženu alebo muža správne a vhodné³.

Dôsledky tohto sociálneho a kultúrneho konštruktú sú zrejmé, dejinne podmienené a natoľko spoločensky ukotvené, že neraz len s ťažkosťami a nechotou o nich diskutujeme. Sociálna a kultúrna podmienenosť rodovej identity je tak hlboko zakorenená, že ju často nepociťujeme ako

³ *Glosár rodovej terminológie*, heslo rod.

problém, naopak, dávame jej pečať normálnosti a prirodzenosti⁴. Až predovšetkým hnutie bojujúce za rovnaké práva žien najvýraznejšie rozvírilo stojaté vody rodu, keď systematicky od svojich počiatkov na konci 18. storočia poukazuje na nerovnaké postavenie ľudí, ktoré je determinované ich pohlavím. S rôznymi formami diskriminácie sa stretávame naprieč celými dejinami, či už je to diskriminácia na základe majetku, pôvodu, vierovyznania, farby pleti... ale anatomické rozlišovanie na mužov a ženy sa javilo ako bezpríznakové, prirodzené, a teda dlho nediskriminačné. V tomto smere práve feminizmus programovo hovorí o rodovej nerovnosti a chápe ju ako „sociálny problém, dôsledok asymetrie moci medzi mužmi a ženami“ a „hľadá možnosti a účinné prostriedky na odstránenie rodovej nerovnosti a negatívnych aspektov spoločenských rodových konštrukcií, aby sa zmenili vzťahy medzi mužmi a ženami na základe rovnocennosti oboch rodov vo všetkých oblastiach života“⁵.

Stáročia spoločenského vývinu chápali mužskosť (maskulinitu) a ženskosť (feminitu) ako prirodzené, binárnu dvojicu stojacu v opozícii, ale nielen vo význame komplementárnom (vzájomne sa dopĺňajúcom), ale najmä asymetrickom, keď ženskosť je podriadená mužnosti, ako pripomína Zuzana Kiczková⁶. Zároveň dali vznik tzv. rodovým rolám, ktorých obsah je, samozrejme, tiež sociálne a kultúrne podmienený, avšak vo väčšinovom vedomí sa vníma ako historicky potvrdený, prirodzený, a teda správny, čo umocňuje aj fakt, že sociálne roly sú väčšinou nepísané, neformálne a určované spoločnosťou, ale prijímajú sa a reprodukovujú sa prostredníctvom socializácie. Chápu sa ako „súbor očakávaní, pravidiel súvisiacich s predstavou o mužskosti a ženskosti“ a definujú, „aké správanie, myslenie, cítenie, oblečenie či forma partnerských vzťahov sú vhodné/nehodné pre ženy a mužov“⁷. Keďže prvotným priestorom socializácie je najčastejšie rodina, v našom kontexte prevažne tzv. tradičná rodina (otec

⁴ Otázka rodovej identity sa v súčasnom diskurze výrazne spája aj s problematikou rodovo vyváženého jazyka. Ako pripomína Lujza Urbancová, „vo väčšine kontextov nemusí byť pohlavie pomenúvanej osoby relevantné, avšak jazyky s rozvinutou kategóriou rodu, napríklad slovanské, ho za dôležité považujú“: L. Urbancová, *Contextual Sensitiveness of Words Referring to Male Persons*, „Conversatoria Litteraria“ 2021, nr 15, s. 28. Na inom mieste Urbancová zdôrazňuje, že „by malo ísť o snahu vzbudiť u ‚zvyšhodnenej‘ skupiny doteraz používajúcej androcentrický jazyk väčšiu vnímavosť voči rodovo ‚znevýhodneným‘ skupinám, ktoré v jazyku zatiaľ nenachádzajú adekvátnu reprezentáciu“: L. Urbancová, *Rodovo vyvážená slovenčina v súčasnej spoločnosti*, „Gender a výzkum“ 2022, nr 16, s. 57.

⁵ *Glosár rodovej terminológie*, heslo feminizmus.

⁶ Z. Kiczková, *Príroda: vzor žena!?*, Bratislava 1998, s. 51.

⁷ M. Bosá, K. Minarovičová, *Rodovo citlivá výchova*, Bratislava 2006, s. 5.

– matka), či už úplná, alebo neúplná, práve v procese výchovy dochádza často nevedome k učeniu (sa) k biologicky determinovanej rodovej role a k formovaniu tzv. rodovej identity, čo tiež prispieva k vzniku a fixácii rodových stereotypov. Rodová identita vyjadruje zaradenie seba k jednému z rodov a označuje prežívanie a vnímanie seba ako ženy či muža, hoci dnes je otázka rodovej identity omnoho zložitejšia a už dávno nie len binárna. Rodové stereotypy musia zákonite byť tiež len ďalším sociálnym konštruktom, ide o „zjednodušené, nerealistické obrazy ‚mužskosti‘ a ‚ženskosti‘, idealizované a očakávané vzory, ktoré nás sprevádzajú vo všetkých oblastiach života, a svojou reprodukciou utvárajú zdanie prirodzenosti a samozrejmosti“⁸, preto analogicky sa ich porušovaním jednotliviec vystavuje riziku výsmechu, odsúdenia, označenia za nenormálneho, chorého (od citlivých chlapcov cez fyzicky zdatné dievča po nebinárne či transrodové osoby), čo je východiskom pre rodovú diskrimináciu⁹.

Binárny rod – binárna rodová identita – binárna rodová rola – rodový stereotyp je reťaz sociálnych konštruktov, ktoré všetky budia zdanie normálnosti, no v skutočnosti bránia slobodnej sebarealizácii podľa individuálnych záujmov a schopností. Uzatvárajú mužov a ženy do určitých hraníc, bez ktorých uvoľnenia zásadným (a často nevedomým) spôsobom obmedzujú až znemožňujú slobodný výber životnej cesty každého jednotlivca. Z iného uhla pohľadu môžu byť tieto vzory správania natoľko silné, že sa vedome snažíme priblížiť k ideálnemu obrazu „typickej ženy“ či „typického muža“, čo bráni v zdravom mentálnomžití a sebarozvoji. Vtedy hovoríme o tzv. toxickkej maskulinite, analogicky však možno uvažovať aj o toxickkej feminite¹⁰.

Z uvedeného vyplýva, že binárny rod, identita, rola a stereotyp nekomplikujú bytie iba ženám, ale aj mužom, vôbec všetkým jedincom, ktorých slobodný a zdravý sebarozvoj je od narodenia usmerňovaný

⁸ *Glosár rodovej terminológie*, heslo rodové stereotypy.

⁹ Rodovo podmienenému násiliu sa v tejto štúdii nebudeme venovať, len o ňom povieme slovami Rebeccy Solnitovej (2023, s. 36): „Znásilnenie a ďalšie agresívne skutky vrátane vraždy, ako aj vyhrážanie sa násilím, predstavujú bariéru, ktorú niektorí muži zvalia, keď sa pokúšajú ovládnuť niektoré ženy, a strach z násilia väčšinu žien obmedzuje spôsobmi, na ktoré si tak veľmi zvykli, že si ich už ani neušimnú – a my ich už takmer ani neriešime”.

¹⁰ Jessa Crispin (2018, s. 67) nás karhá: „Používame pojmy ako ‚toxická maskulinita‘, slepo odkazujeme na ‚problémy‘ spôsobené testosterónom, pričom keby muži takto odkazovali na ‚problémy‘ s estrogénom, pohoršovali by sme sa. Nikto nehovorí o toxickkej feminite, ale ak by sme sa pozreli na niektoré spôsoby žien v súčasnej kultúre, všimli by sme si, že existuje. Radšej sa však domnievame, že toxická maskulinita je vrodená a akékoľvek problematické ženské správanie je vytvorené spoločnosťou”.

a obmedzovaný neraz najhorším možným spôsobom – zdaním prirodzenosti, normálnosti a neproblematickosti.

Príčiny asymetrického vzťahu maskulinity a feminity skúmali viacerí odborníci a odborníčky, jednou z nich je aj profesorka antickej histórie na Univerzite v Cambridgei a členka Britskej akadémie a Americkej akadémie vied pre umenie a vedu Mary Beard. V eseji *Hlas žien na verejnosti* ponúka exkurz takmer „ku koreňom tradície západnej kultúry”¹¹ a na počiatok kladie prvú identifikovanú zmienku o umlčaní ženy – príbeh Telemacha a Penelopy, na ktorý nadväzuje Aristofanes, Ovídius, bohyňa Io, nymfa Echo... –, ktorá zakorenila mužskú predstavu o tom, že hlas a rozprávanie patrí mužom a dobré nápady musia vysloviť výlučne muži (a ilustruje to vtipom o slečne Triggsovej). Pokračuje, že ak „chceme pochopiť to, ako musia ženy, hoci nie sú umlčané, stále platiť privysokú cenu za vypočutie, a zároveň s tým chceme aj niečo spraviť, musíme uznať, že ide o komplikovanejší príbeh s dlhou históriou,” ktorej písomné svedectvo poskytujú výlučne muži, čo značí, že „verejný diskurz a rečnícke umenie neboli len činnosti, ktoré staroveké ženy nerobili: ale boli to postupy a zručnosti, ktoré definovali maskulinitu ako rod”¹².

Hoci zásady znenia ľudského hlasu na verejnosti určili muži (Aristoteles, Cicero) pre mužov, obe skutočnosti, no najmä tú druhú, je potrebné vnímať v spoločenskom kontexte starom viac ako dve tisícročia. Aj Mary Beard však poukazuje na to, že rétorické princípy by už konečne mali byť vnímané ako nadrodové. Zvládnuť rétorstvo, resp. hodnotiť niekoho rétorické zručnosti je možné rodovo neutrálne, pretože zvládnutie princíпов rečníckeho umenia nie je závislé od rodu, ale od individuálnych schopností. V druhej eseji *Ženy pri moci* Mary Beard konštatuje pozitívny trend, že čoraz viac žien zastáva vrcholové posty, no zároveň dvíha varovný prst, že nemáme predstavu o tom, ako vyzerá mocná žena, azda len v tom, že vyzerá skoro ako chlap. Môže to znieť vtipne, ale nesmieme prehliadnuť vážnosť situácie, ktorá odkazuje na fakt, že „ženy stále nevnímame ako súčasť mocenskej sféry... že si berú niečo, na čo nemajú tak celkom právo”¹³, pričom Beard opäť hľadá analógie či korene v starovekých príbehoch o Antigone, Amazonkách či Medúze. Možné riešenia, ktoré zdôrazňuje aj Mary Beard, pracujú s nadrodovosťou. Stačí pripomenúť, že dejiny žien sú

¹¹ M. Beard, *Ženy a moc*, Bratislava 2020, s. 17.

¹² *Ibidem*, s. 30-31.

¹³ *Ibidem*, s. 68.

rovnako dlhé ako dejiny mužov a že práva žien, rovnako ako práva mužov, sú práva ľudské.

Ak sa vrátíme k úvodnému výroku Simone de Beauvoir, žiada sa nám spomenúť súčasného francúzskeho spisovateľa a esejistu Michela Houellebecqa (1958), ktorý svojimi provokatívnymi románmi s obrazmi na úrovni amatérskej pornografie na prvý pohľad redukuje spoločnosť na nadržaných mužov a pretiahnutelné ženy, schopné urobiť dobrú fajku, no vo svojej podstate omnoho zásadnejšie odкрýva komplikovanosť súčasnej západnej existencie, keď sa cez motív sexuálnej túžby dostáva k otázkam príťažlivosti, starnutia, vnútornej vyrovnanosti a spokojnosti, keď necháva zaznieť otázku viery vo vzťahu k smrti a posmrtnému životu, ktorá ho vo viacerých jeho textoch privádza k téme klonovania a zachovania sa, keď sa zásadným spôsobom vyjadruje k politickej, hospodárskej a sociálnej situácii predovšetkým vo Francúzsku. Pokiaľ ide o Simone de Beauvoir, píše o jej „roztomilom žvatláni“ a spomenutý výrok *Nerodíme sa ženami, stávame sa nimi* podľa neho svedčí o „sprostej neznalosti základných biologických daností“¹⁴. V eseji *Druhé štádium ľudstva*, ktorá pôvodne vyšla ako doslov ku knihe Valérie Solanasovej *SCUM Manifesto* (1998), dokonca píše, že feministky vždy pokladal za „hlúpučké“, „naivné úbožiačky“ a „neškodné kravy“, ironizuje ich boj za potraty či sexuálnu slobodu, akoby bol „patriarchálny systém“ vynálezom zlých samcov“, a pripomína, že feministky sa tak veľmi snažili stať sa slobodnými a rovnocennými členkami mužskej spoločnosti, že boli ochotné vzdať sa časti svojich ženských vlastností. V eseji *Technická útecha* zájde Houellebecq ešte ďalej, keď napíše:

Západná filozofia je dlhý, trezlivý a krutý výcvikový prostriedok, ktorého cieľom je presvedčiť nás o niekoľkých falošných predstavách. Prvou je, že musíme rešpektovať iných, pretože sú iní ako my; druhou je, že smrťou máme čo získa¹⁵.

Niežeby bol Houellebecq hulvát, hoci tak pôsobí a občas sa nás o tom snaží aj presvedčiť, ale jeho úprimnosť dráždi, zrejme preto, že ako muž hovorí ženám, že svoju feministickú cestu nezvládajú a nadobúdajú na nej čoraz viac mužské rysy. A hoci Valérii Solanasovej vytkne nacistické úlety (najlepší svet je svet bez mužov), predsa len s jej ideami nájde prienik

¹⁴ M. Houellebecq, *Eseje*, Praha 2020, s. 105-110.

¹⁵ M. Houellebecq, *Zostať nažive / Lanzarote a iné texty*, Bratislava 2023, s. 206.

– vo volaní po vedeckom vylepšení ľudstva. Houellebecq sa vo viacerých svojich románoch dotýka témy siekt a jeho ťažiskovou sa stávajú raeliánci s nábožensko-filozofickou univerzáliou v podobe reinkarnácie. Zvodnosť ich idey však nie je len v sľubovanej nesmrteľnej a dokonalej budúcnosti, ale charakteristicky pre Houellebecqa v uvoľnenom sexuálnom spolunažívaní už teraz v tomto živote. Za témou sa však neskrýva len výsmech naivity veriacich, ochotných vzdať sa svojho majetku aj rozumu (napríklad akceptácia pedofílie a jej praktizácia v duchu zdravého sexuálneho vývoja), ale nástojčivejšie znie túžba po lepšej budúcnosti. Houellebecq ju číta v Solanasovej predstave technologicky kontrolovať človeka a chce „vybudovať novú prírodu na základoch, ktoré by boli v súlade s morálnym zákonom, teda nastoliť univerzálnu vládu lásky“¹⁶. To už vyznieva až anti-houellebecqovsky, keby to nenapísal on sám. Ale skúsi to v románe *Možnosť ostrova*, neúspešne. Možno aj preto sú jeho romány zaplnené smutnými (stratenými) existenciami (pozor, mužmi aj ženami), nie takými nepodobnými súčasnému západnému človeku. A paradoxne máme tendenciu označovať jeho románový svet za karikatúru toho súčasného. Ak sa aj Houellebecq javí ako povrchný kritik, cynik a odporca feminizmu, je tu predsa len jeden zaujímavý moment: rozhodne nie je autorom/človekom nevzdelaným. Potom určite vyvstáva otázka autorského zámeru objektivizácie ženského tela¹⁷, jeho verejnej dostupnosti s cieľom uspokojiť mužskú túžbu, akási rozprávačská rutina, s ktorou tvrdí, že staré/škaredé ženy sú nutne ignorované a mladé/pekné sú odsúdené byť obeťami predátorského inštinktu mužov, ale rovnako tak platí, že najviac príležitostí užívať si sexuálnu rozkoš majú pekní a mladí muži. Zdá sa, že Houellebecq je viac ako sexuálnou turistikou posadnutý skúmaním mýtu mladosti a krásy¹⁸, čo nás vracia k páľčivosti prežívania starnutia, ktoré v úmere k fyzickému zošklivovaniu vedie k odpudzujúcej osamelosti. Že ho ironizuje cez opisy smutných, sexuálne neuspokojených existencií – sexuálne odpísaných mužov, za čo platia svoju daň, a žien atakovaných časopismi, ktoré nevystúpili z rodového stereotypu –, azda nie je potrebné dodávať. Potenciálne sa nám však odкрýva jeden paradox, že ani

¹⁶ M. Houellebecq, *Eseje*, op. cit., s. 110.

¹⁷ Carole Pateman to nazýva „the male sex-right“ (in *The Sexual Contract*, Cambridge 1988, s. 199).

¹⁸ Jessa Crispin (2018, s. 103) píše: „A jedinou rozumnou možnosťou je úplne odmietnuť kategóriu krásy a ošklivosti. Nerozširovať predstavy krásy, ale úplne ich zrušiť. Odmietnuť nálepky. Odmietnuť hodnotenie.“

feminizmus nerozbil kult krásy a mladosti, čo je horšie, ešte ho upevnil, keď sa označenie *som feministka* stávalo a stále stáva v záujme propagácie značkou a používali/používajú ju práve úspešné, bohaté, pekné ženy, že sa azda *feminizmus* *skapitalizoval* na jednoduchú spotrebu, Jessa Crispin ho nazýva *univerzálnym feminizmom*¹⁹. Michela Houellebecq feministky azda veľmi neoblubujú, keďže jeho idey sú predmetom zosmiešnenia až ironizovania a vôbec spochybnenia jeho progresívnej dejinnej úlohy (reakcionárstvo). No na základe jeho esejistických aj beletristických textov by sa dala najsť istá paralela s Andreou Dworkin v istej jednostrannej zameranosti a tak sa zdá, že Houellebecq má svojou kontroverznosťou, ktorá však nie je ničím iným, ako prenikavým pohľadom do tragickosti západného človeka, veľmi blízko práve k radikálnosti feministického hnutia.

Ak by sme chceli pokračovať v naznačenej úvahe, o slovo sa hlási už spomenutá Američanka Jessa Crispin (1978), spisovateľka, kritička a publicistka, známa knihou s provokatívnejším názvom *Prečo nie som feministka* (Inaque, 2018, originál vyšiel v roku 2017). V knihe s podtitulom *Manifest feminizmu* sa okrem úvodu a poznámky autorky nachádza deväť esejí, v ktorých Crispin vyjadruje svoj vzťah k feminizmu a k jeho vnímaniu. Východiskom jej úvah je názor, že v snahe dosiahnuť zmenu je potrebné patriarchálny systém „rozobrať a nahradiť“²⁰, zamýšľa sa nad tým, prečo sa pojem feminizmus vyprázdnil a stal povrchným. Podobne ako Mary Beard, aj Crispin zdôrazňuje, že feministky nie sú ženy, ktoré prenikajú do patriarchálneho systému, využívajúc mužské mocenské nástroje, ženy, ktoré „*mrhajú čas a energiu na rozbíjanie spoločenských štruktúr namiesto toho, aby vytvárali nové, empatickejšie*“²¹, takéto snahy, paradoxne, vedú k premužšteniu sveta, k prevzatiu úlohy patriarchov, čím možno pripomína Andreu Dworkinová, Valerie Solanasová a iné radikálnejšie feministky a ich výzvu, aby sa ženy zamysleli nad tým, na čom sa vlastne podieľajú a či sa nepodieľajú aj na vlastnom útlaku. Nekompromisne pokračuje v rozpitvovaní feminizmu, poukazuje na jeho mylné a deštruktívne chápanie – napríklad:

Feminizmus niekde spravil chybu, ak ženy majú na výber len z týchto dvoch možností: buď necháte muža, aby sa postaral o finančnú a vonkajšiu

¹⁹ J. Crispin, *Prečo nie som feministka*, Bratislava 2018, s. 17-30.

²⁰ *Ibidem*, s. 13.

²¹ *Ibidem*, s. 37.

situáciu, kým trávite čas s deťmi a nakupujete predražené bio čučoriedky, alebo budete pracovať do smrti, aby ste si kúpili v podstate nepotrebné veci, a budete bojovať o každý centimeter štvorcový, na ktorom existujete²².

Crispin kladie provokatívnu otázku, či feminizmus pomohol vytvoriť lepší svet pre ženy – aj mužov. Nepomohol. Pretože neprispel k vytvoreniu systému, „*ktorý ponúka spravodlivosť pre všetkých*”²³, a tak sa vlastne feminizmus dostal do služieb patriarchátu, pretože sme nahradili rod a rasu peniazmi a mocou.

Záver

Elena Ferrante je pseudonym označujúci osobu, ktorá autorsky stojí za veľkými dielami súčasnej talianskej literatúry, ich úspechy podčiarkujú preklady do mnohých jazykov, ako aj filmové a seriálové adaptácie. Hon na Ferrante a snaha odhaliť identitu je značná, rodovo sa pohybuje na osi žena – muž – iné. Elena Ferrante sa však vo svojich dielach jednoznačne identifikuje s rolou rozprávačky, tak beletristických, ako aj úvahových a esejistických. V ostatnej zbierke esejí, ktoré sú vlastne z dôvodu pandémie neprednesené prednášky, konštatuje, že približne ako dvadsaťročná sa ocitla v bludnom kruhu:

Ak som chcela mať dojem, že píšem dobre, musela som písať ako muž, ostať ukotvená v mužskej tradícii; ale ako žena som mohla písať žensky, len ak som porušovala to, čo som sa svedomito snažila naučiť z mužskej tradície. [...] Žena, ktorá chce písať, sa musí nevyhnutne vyrovnáť nielen s celým literárnym dedičstvom, ktorým sa živila a cez ktoré sa chce a môže vyjadrovať, ale aj s tým, že to dedičstvo je v zásade mužské a svojou povahou neobsahuje skutočne ženské vety²⁴.

Elena Ferrante nám poslúži ako príklad, ktorý zastupuje skúsenosť mnohých žien súčasnosti aj minulosti (a nielen umelkýň), a jej slová výstižne vyjadrujú vnútorné rozpoloženie, ktorým prechádzame na ceste k sformovaniu a seba prijatiu svojej identity, proces neustálej konfrontácie nielen s nanútenou rodovou rolou, ale aj mechanizmami maskulínneho

²² *Ibidem*, s. 38.

²³ *Ibidem*, s. 51.

²⁴ E. Ferrante, *Za okrajmi*, Bratislava 2023, s. 25, 78.

sveta. Samozrejme, ani muži nie sú od náročnosti tejto cesty ušetrení, tiež sú nakazení predstavami o tom, akými by (sme) chceli, aby boli²⁵.

A tak.

Problémom nie sú muži, ale ľudia, názov štúdie, ktorý – domnievam sa – vystihuje jadro diskusie o maskulinite, feminite, mizogýnii, feminizme... priznáva existenciu patriarchálneho sveta, na ktorého upevňovaní sa do veľkej miery podieľajú aj ženy. Upozorňuje, že žiadne hnutie bojujúce za rovnosť (náboženskú, rasovú, rodovú...) nedokázalo vytvoriť spravodlivú spoločnosť. Pripomína, že určite existujú aj muži, ktorí si uvedomujú nemorálnosť akejkoľvek hierarchie, ale pohodlnosť, s akou sú v existujúcom systéme ukotvení, im v podstate bráni čokoľvek s tým urobiť. Mary Beard uvažuje o nadrodovosti, Jessa Crispin vracia do hry univerzálne slovo ľudskosť, potrebu byť v prvom rade ľudskými bytosťami a premýšľať o sebe ako o ľudských bytosťach, a „*ak chceme vytvoriť lepší svet, musíme mať iné základy, nemôžeme ho vybudovať na základoch patriarchátu*”²⁶. Je to výzva pre všetkých, aj pre mužov, ktorí tiež potrebujú prejsť cestu sebaskúmania, nájsť nové spôsoby života a bytia. Jessa Crispin sa radí do radu vizionárov a vizionárok, ktoré hlásajú: „*Žiadny človek, žiadny rod, žiadna rasa, žiadna národnosť nemá právo vytvárať realitu pre všetkých. Éru dominancie musí nahradiť éra spolupráce...*”²⁷. Túži po svete, v ktorom získajú všetci, a prekračuje rámeček feminizmu, keď hovorí, že na jeho budovanie sa musia podieľať aj muži.

Maskulinita aj feminita sú súperiace konštrukty, no vo svojom jadre a v konečnom dôsledku nikoho neochraňujú. Houellebecqove postavy sú toho výstižným príkladom. A dokonca v autorovom cynickom realizme pre ne už neexistuje žiadna záchrana, ani len tá utopistická, ktorú Crispin stále živí.

Nedá sa povedať, že by Mary Beard alebo Jessa Crispin ponúkli prelomové idey, rozhodne však úvahy o rode a všetkom rodovom vrátili ku koreňom a pripomenuli, že rovnosť sa dá vnímať aj inak – nielen ako cesta nejakej skupiny hore, na rovnaký stupeň, ktorý iná skupina už dosiahla, ale rovnosť vo význame rovnaká hodnota, cena, platnosť, rovnaký význam. Beard aj Crispin naznačujú, že marginalizované skupiny by sa nemali

²⁵ Nadežda Zemaníková píše okrem iného aj o kríze mužskosti: „Diskurz krízy mužskosti však tiež môže viesť k rekonštrukcii mužskej hegemonie a maskulínych mocenských štruktúr”: N. Zemaníková, *Mužskosť ako diskurzívna konštrukcia*, „Conversatoria Litteraria” 2021, nr 15, s. 310.

²⁶ *Ibidem*, s. 91-92.

²⁷ *Ibidem*, s. 107.

šplhať na Everest, jednak preto, že ani Everest nie je dokonalý a rovný, ale aj preto, že cesta k rovnosti by sa nemala realizovať na osi vertikálnej, ale horizontálnej. A predovšetkým Jessa Crispin nám odkazuje, nech už sú jej eseje akokoľvek kritizované²⁸, že pri každom rozhodovaní, čine, slove... by sme mali myslieť na to, že sme ľuďmi a interagujeme s ľuďmi, čo sú premenné rovnakej hodnoty, ceny aj rovnakého významu.

Literatúra/References

- Beard M., *Ženy a moc*, Bratislava 2022.
- Bosá M., Minarovičová K., *Rodovo citlivá výchova*, http://monikabosa.weebly.com/uploads/6/4/6/8/6468731/brozura_rev_final.pdf, február 2023.
- Crispin J., *Prečo nie som feministka*, Bratislava 2018.
- Glosár rodovej terminológie*, <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?ami=1&smi=1>, január – marec 2023.
- Ferrante E., *Za okrajmi*, Bratislava 2023.
- Houellebecq M., *Eseje*, Praha 2020.
- Houellebecq M., *Zostať nažive / Lanzarote a iné texty*, Bratislava 2023.
- Pateman C., *The Sexual Contract*, Cambridge 1988.
- Kiczková Z., *Príroda: vzor žena!?*, Bratislava 1998.
- Solnit R., *Muži mi to vysvetlia*, Bratislava 2023.
- Urbancová L., *Contextual Sensitiveness of Words Referring to Male Persons*, „Conversatoria Litteraria” 2021, nr 15, s. 25-36.
- Urbancová L., *Rodovo vyvážená slovenčina v súčasnej spoločnosti*, „Gender a výzkum” 2022, nr 16, s. 41-61.
- Zemaníková N., *Mužskosť ako diskurzívna konštrukcia*, „Conversatoria Litteraria” 2021, nr 15, s. 309-320.
- Wilz K., *Why I Am Not a Fan of This Manifesto*, „Books” 2018, nr 1 (39), s. 7-8, https://cms.library.wisc.edu/gwslibrarian/wp-content/uploads/sites/26/2018/04/RGWS_391_Wilz_WhyNotFeminist.pdf, marec 2023.

²⁸ Za všetky uvediem napríklad Kellyho Wilza, docenta pre rodové štúdiá, ktorý Crispinovej vyčíta, že nedefinuje základné pojmy a že manifest o úskaliach a limitoch moderného feminizmu neponúka žiadnu cestu, po ktorej by sme sa mali vydať.